

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПО ЗЛОЧИНАХ, ВЧИНЕНИХ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Андрусенко С.В., здобувач

Одеський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів на стадії порушення кримінальних справ про злочини, вчиненні у сфері земельних відносин. Мета даної статті полягає в тому, щоб показати значення і роль взаємодії слідчих з оперативними підрозділами при розслідуванні злочинів, вчинених у сфері земельних відносин на стадії порушення кримінальної справи. Автором визначена пряма залежність розкриття злочину від успішної взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів.

Ключові слова: взаємодія, слідчий, працівник оперативного підрозділу, порушення кримінальної справи, земельні відносини, злочини у сфері земельних відносин.

Андрусенко С.В. ФОРМЫ И МЕТОДЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СЛЕДСТВЕННЫХ И ОПЕРАТИВНЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ПО ПРЕСТУПЛЕНИЯМ, СОВЕРШЁННЫМ В СФЕРЕ ЗЕМЕЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ / Одесский государственный университет внутренних дел, Украина

Статья посвящена взаимодействию следователей и работников оперативных подразделений на стадии возбуждения уголовного дела по преступлениям, совершенным в сфере земельных отношений. Цель данной статьи заключается в том, чтобы показать значение и роль взаимодействия следователей с оперативными подразделениями при расследовании преступлений, совершенных в сфере земельных отношений на стадии возбуждения уголовного дела. Автором определена прямая зависимость раскрытия преступления от успешного взаимодействия следователя с работниками оперативных подразделений.

Ключевые слова: взаимодействие, следователь, работник оперативного подразделения, возбуждение уголовного дела, земельные отношения, преступления в сфере земельных отношений.

Andrusenko S.V. FORMS AND METHODS OF INTERACTION OF INVESTIGATORS AND OPERATIVE UNITS' OFFICIALS AT THE STAGE OF CRIMINAL PROCEEDINGS FOR CRIMES COMMITTED IN LAND RELATIONS SPHERE / Odessa state university of internal affairs, Ukraine

The article focuses at interaction of investigators and operative units' officials at the stage of criminal proceedings for crimes committed in land relations sphere. The article's purpose is to show importance and role of interaction of investigators with operative units during investigation of crimes committed in land relations sphere at bringing an action stage. The author has identified a direct dependence of crime solving on successful interaction of investigator with operative units' officials.

Key words: interaction, investigator, an official of operative unit, bringing an action, land relations, crimes in land relations sphere.

Конституція України, зважаючи на виключно важливе значення землі в усіх сферах життєдіяльності людини, виділяє землю серед інших об'єктів довкілля. Земля для України є стратегічним ресурсом. Постійна зміна земельного законодавства, а часом і його суперечність, відсутність відповідальних осіб, які забезпечуватимуть прийняття рішень з розпорядження землями, надає можливість посадовим особам сфери земельних відносин вчинювати злочини даної категорії, наносячи збитки суспільству та державі в цілому. У зв'язку з цим перед правоохоронними органами постають серйозні труднощі, пов'язані з недосконалістю нормативно-правової бази, що регулює дану сферу, недоліками системи державних органів по виявленню і розкриттю злочинів, пов'язаних із земельними правовідносинами, та відсутність сучасних теоретичних і організаційно-тактичних основ діяльності правоохоронних органів по виявленню та розслідуванню злочинів, вчинених у сфері земельних відносин.

Проблема визначення форм та методів взаємодії слідчих із працівниками оперативних підрозділів має досить складний характер і заслуговує особливої уваги. Специфіка форм та методів взаємодії між працівниками оперативних підрозділів та слідчими зумовлюється особливостями порушення земельного законодавства та відповідною стадією кримінального процесу. Визначення форм та методів взаємодії, висвітлених у статті, має особливе значення для розслідування злочинів, вчинених у сфері земельних відносин.

Негативні прояви у сфері земельних відносин зумовили активне проведення наукових досліджень за даною тематикою. Належну теоретичну базу з цього питання ще не сформовано. Джерелом наукової думки є роботи, які, здебільшого, були присвячені методиці розслідування злочинів в економічній сфері взагалі. Серед їх авторів слід зазначити: Бахіна В.П., Белкіна Р.С., Білоуса В.В., Волобуєва А.Ф., Голубятникова С.П., Драпкіна Л.Я., Каминського М.К.,

Колесніченко О.Н., Коновалова В.О., Копіци О.В., Лисиченко В.К., Матусовського Г.А., Мацишина В.С., Образцова В.О., Степанюка Р.Л., Чернявського С.С., Шепітька В.Ю., Яблокова М.П. та інших. Однак окремого комплексного наукового дослідження, яке стосувалось би проблем землевпорядкування та розслідування злочинів у сфері регулювання земельних відносин в Україні, сьогодні немає.

Метою статті є висвітлення необхідності взаємодії слідчих з працівниками оперативних підрозділів при розслідуванні злочинів вчинених у сфері земельних відносин.

З того часу, як була дозволена приватизація, земля стала об'єктом власності, інтерес до неї росте в геометричній прогресії, оскільки якщо власність має значну матеріальну цінність, то і злочинні посягання значно активізуються, що створює відповідні проблеми в роботі правоохоронних органів.

Значні проблеми, що виникають під час розслідування зазначених злочинів, зумовлені такими чинниками, як новизна злочинів даної категорії; відсутність у правоохоронних органах інформації про типові способи їх вчинення; недостатній рівень підготовки працівників оперативних підрозділів та слідчих до розкриття та розслідування злочинів даної категорії та недосконалість правової бази, що регулює земельні відносини. Наведене зумовлює необхідність налагодження тісної співпраці між працівниками оперативних підрозділів та слідчими з метою ефективного використання всіх наявних сил і засобів для забезпечення інтересів кримінального судочинства. Проте О.В. Чепка відзначає, що завдяки проведеним дослідженням проблем розслідування економічних злочинів, до яких відносяться і злочини у сфері земельних відносин, було виявлено певні проблеми у взаємодії слідчих та оперативних підрозділів ОВС. Так, встановлено, що в процесі розслідування кримінальних справ про економічні злочини, порушені за офіційними матеріалами (а переважна більшість справ про злочини, пов'язані з самовільним зайняттям земельних ділянок та самовільним будівництвом, порушується саме за результатами збору офіційних матеріалів), лише в 15% велось оперативне супроводження, причому за дорученням слідчих [1, 414].

Аналіз праць вчених свідчить про відсутність у теорії та практиці ОРД та кримінального процесу єдиного підходу щодо сутності взаємозв'язку оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності. Ми підтримуємо позицію науковців, які виробили узагальнену позицію на забезпечувальну функцію ОРД щодо реалізації принципу невідворотності покарання за вчинення злочинів, передбачених кримінальним законодавством, та інформаційно-забезпечувальну функцію щодо кримінального процесу [2, 323].

Наголосимо, що спільна діяльність системи оперативних підрозділів ОВС та досудового слідства дозволяє їм набувати властивостей, які не властиві кожній з цих систем окремо. Фактично, вважаємо, що взаємодія оперативних та слідчих підрозділів на стадії порушення кримінальної справи за ознаками злочинів у сфері земельних відносин дозволяє досягнути комунікативного ефекту, тобто підвищення ефективності досягнення результату за рахунок їх інтеграції. Водночас використання оперативно-розшукових можливостей під час розслідування злочинів не має призводити до повного зрощення цих видів діяльності, підміни кримінально-процесуальних засобів і методів розкриття злочинів оперативно-розшуковими.

Досить ґрунтовно питання взаємодії досліджено в криміналістиці. Криміналістика вивчає «взаємодію» під кутом зору закономірностей слідоутворення (у широкому розумінні), виявлення, фіксації, дослідження слідів злочинця, використання їх у процесі доказування в кримінальних справах. Завдання криміналістики в даному випадку полягає в тому, яким чином побудувати взаємодію правоохоронних органів, щоб забезпечити найбільш повне і ефективне виявлення і використання слідів злочинця в процесі доказування [3, 225].

Але, незважаючи на однастайність вчених щодо предмета криміналістики в межах означеної науки, існують різноманітні визначення терміна «взаємодія». На думку Т.В. Авер'янової та Р.С. Белкіна, під взаємодією розуміється однакове (разове) або досить тривале (тривале за часом) об'єднання зусиль, засобів і методів для досягнення завдань виявлення, швидкого і повного розкриття злочинів, викриття винних і забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто здійснив злочин, був притягнений до справедливого покарання, і жоден невинний не був притягнутий до кримінальної відповідальності і засуджений [4, 11]. Ми підтримуємо таке визначення, оскільки воно носить комплексний характер, а саме:

розглядається через призму діяльності, чітко окреслює мету взаємодії та акцентує увагу на її правовому характері.

Переходячи до безпосереднього аналізу організаційної взаємодії під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин наголосимо, що в більшості випадків вона здійснюється за ініціативою оперативних підрозділів. Вважаємо, що одним із найважливіших складників взаємодії слідчих та оперативних підрозділів ОВС під час розкриття злочинів у сфері земельних відносин є завчасне інформування слідчих оперативними працівниками про наявність матеріалів оперативних розробок, їх спільне вивчення та планування реалізації. На цій стадії є можливість надати своєчасну допомогу працівникам оперативних підрозділів у здійсненні перевірки та документуванні злочинної діяльності, що сприяє динамічнішому розслідуванню на початковому етапі та закріпленні доказів. Означений підхід знайшов своє закріплення на рівні відомчих нормативно-правових актів.

Реалізуючи положення 2.2. наказу МВС від 08.09.2005 року №760, з метою забезпечення повноти та якості дослідчої перевірки, керівники оперативних підрозділів матеріали про вчинення злочинів у сфері економіки, а також нетаємні матеріали оперативно-розшукових справ повинні надавати керівникам слідчих підрозділів для вивчення та надання методичної допомоги в якісному документуванні таких злочинів. Вивчення матеріалів кримінальних справ свідчить, що матеріали дослідчої перевірки під час документування злочинів у сфері земельних відносин мають містити такі документи:

- акт документальної ревізії (перевірки), складений уповноваженими органами відповідно до закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» щодо фінансово-господарської діяльності підприємства, у власності якого знаходиться земельна ділянка приватизується, з відповідними додатками, таблицями, довідками, документами бухгалтерського обліку та іншими документами, що підтверджують інформацію щодо порушення законодавства у сфері земельних відносин;
- матеріали з перевірки плану приватизації земельної ділянки, реєстру земель, а також суб'єктів господарської діяльності та фізичних осіб, які мають право на пільгову приватизацію земельного фонду;
- копія протоколу засідання та рішення відповідного органу місцевого самоврядування, згідно з яким здійснюється передача землі у власність чи оренду;
- матеріали перевірки законності розподілу земельних ділянок;
- пояснення осіб, причетних до організації та проведення земельних аукціонів;
- копії наказів та розпоряджень, які видавались посадовими особами, що причетні до злочинів у сфері земельних відносин;
- довідка-меморандум про правопорушення, вчинені під час приватизації земельної ділянки, із зазначенням можливих напрямів подальшої оперативно-розшукової роботи для збирання доказової бази, а також підтверджувальні матеріали до довідки;
- копії рішення або витягу з рішення відповідного ради або державної адміністрації про надання в постійне користування, передачу у власність або продаж земельної ділянки, рішення суду;
- копія проекту відводу земельної ділянки;
- копія висновку державної експертизи;
- копія технічної документації по складанню державного акта на право власності на земельну ділянку або на право постійного користування земельною ділянкою;
- копія висновку державного органу земельних ресурсів Держкомзему України про наявність обмежень по використанню земельної ділянки;
- копія висновку органу по справах будівництва та архітектури про наявність обмежень на використання земельної ділянки;
- копія кадастрового плану земельної ділянки, складеного за результатами зйомки;

- копія матеріалу про перенесення в натуру меж земельної ділянки з проекту відводу земельної ділянки;
- копія державного акта на право власності на земельну ділянку;
- пояснення голів та депутатів відповідних рад, якими приймалися рішення про виділення земельної ділянки, осіб, відповідальних за правильне і своєчасне ведення документації щодо передачі земельної ділянки у власність або користування, власника земельної ділянки про обставини надання земельної ділянки. При цьому, під час одержання пояснень, необхідно застосовувати різноманітні документи, у яких знайшла відображення операція по виділенню земельної ділянки.
- посадові інструкції, що визначають повноваження осіб, відповідальних за ведення документації по виділенню земельної ділянки, тощо.

Наголосимо, що наведений перелік не є вичерпним і може змінюватись у залежності від типової схеми злочинної діяльності, яка використовувалась під час вчинення злочинів у сфері земельних відносин.

Практика свідчить, що матеріали, які надходять до слідчих підрозділів для вирішення питання про порушення кримінальної справи, не завжди відповідають вказаним вимогам, або зібрані не в повному обсязі. У зв'язку з цим, у межах взаємодії з метою запобігання безпідставному порушенню кримінальних справ слід ретельно вивчити і проаналізувати матеріали дослідчої перевірки, нормативні документи, що регламентують порядок здійснення операцій із землею.

Враховуючи, що в структурі доказування злочинів у сфері земельних відносин провідна роль належить документам, керівник слідчого підрозділу особливу увагу звертає на наявність документів, які підтверджують наявність кримінальних схем, зокрема:

- посадових зловживань з боку посадових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування та депутатів при виділенні земельних ділянок безпосередньо фізичним чи юридичним особам;
- виділення земельних ділянок юридичним особам (садівничі товариства, гаражні кооперативи) з включенням до списків підставних осіб, як правило, на підставі підроблених заяв;
- переведення земель сільськогосподарського призначення в інші категорії та надання їх у приватну власність без нарахування та сплати суми втрат сільськогосподарського виробництва;
- порушення встановленого порядку надання земель у власність;
- надання у власність земель, на яких розташовані об'єкти культурно-історичної спадщини;
- незаконного використання не витребуваних земель (паїв) громадян;
- порушення порядку надання земель в оренду;
- заволодіння землями із застосуванням рішень судів та використанням інвестиційних проектів;
- незаконного використання земельних ділянок для видобування корисних копалин.

Проведеним дослідженням встановлено, що така інформація, як правило, міститься в: документах, які складені під час проведення процедури отримання у власність (оренду) земельної ділянки; документи, на основі яких здійснюється відведення земельної ділянки в приватну власність або оренду; чорнових документах особи, яка готувала, вчиняла злочин або була його свідком.

Виступаючи ініціаторами, працівники оперативних підрозділів, у випадку необхідності, можуть залучати слідчих для спільного аналітичного опрацювання первинних матеріалів з метою визначення пріоритетних напрямів роботи щодо виявлення та документування злочинів у сфері земельних відносин.

Вважаємо, що в даному випадку слідчий виконує консультативну роль, оскільки, як свідчить аналіз типових схем злочинної діяльності у сфері земельних відносин, документування

злочинів означеної категорії потребує окрім ефективного та тактично виваженого використання методів та засобів ОРД бути ще й фахівцем у відповідній сфері законодавства. Під час виявлення та документування злочинів, учинених у сфері земельних відносин, працівники оперативних підрозділів стикаються з певними труднощами, що зумовлено такими причинами: недосконалість, а в деяких випадках і повна відсутність нормативно-правової бази, яка регулює сферу земельних відносин; постійне внесення змін до земельного законодавства і в окремих випадках суперечливість нормативно-правових актів; недостатня обізнаність працівників оперативних підрозділів ОВС із земельним законодавством [5, 7]. Водночас у результаті проведеного нами дослідження визначено, що лише 17% респондентів є фахівцями у сфері правового регулювання земельних відносин. Значною мірою наведене зумовлюється тим, що нормативно-правове забезпечення земельних відносин включає три рівні: закони та підзаконні нормативно-правові акти, які визначають місце землі в суспільних відносинах; нормативно-правові акти, що регулюють землевпорядні процеси; нормативно-правові акти, які регулюють державний контроль за дотриманням земельного законодавства. Більш того, у порядку консультацій можна визначитись з переліком основних заходів щодо документування злочинів у сфері регулювання земельних відносин, а також визначити чіткий алгоритм цієї діяльності. Слідчий також може проконсультувати щодо особливостей документування обставин, які підлягають доказуванню по даній категорії кримінальних справ та процесуальним особливостям проведення перевірочних заходів, які мають багато особливостей, у першу чергу пов'язаних із специфікою об'єкта та предмета злочинних посягань. Вважаємо, що таке консультування має вагомe значення для ефективності подальшого розслідування, оскільки працівники оперативних підрозділів будуть зосереджуватись на затриманні фігуранта і можуть допустити під час документування злочину порушення вимог кримінально-процесуального законодавства, які в подальшому можуть нівелювати доказове значення отриманих матеріалів.

Одним із найважливіших етапів документування злочинів у сфері земельних відносин є збір та вивчення необхідних документів, які можуть містити інформацію про вчинення злочину. У процесі цієї діяльності, як правило, отримується інформація про: особу (осіб), яким належить право володіння (управління, користування) землею; наявність відповідних договорів щодо земельних ділянок та їх істотних умов; особливостей оплати вартості, сплати орендних платежів або відшкодування витрат; склад та вартість майна, яке передається із земельною ділянкою. Під час проведення оперативно-розшукових заходів окрім конкретної інформації, яка підтверджує факт вчинення злочину (злочинів) у сфері земельних відносин накопичується великий об'єм додаткової інформації, у результаті ознайомлення з якою слідчий може побудувати ефективну модель допиту особи. Саме тому, є логічним щоб на стадії порушення кримінальної справи працівник оперативного підрозділу ознайомив слідчого з цією інформацією, яка допоможе йому більш повно, всесторонньо та об'єктивно провести розслідування.

Підбиваючи підсумки, відзначимо, що складність злочинних технологій, які використовуються під час вчинення злочинів у сфері земельних відносин потребує налагодження тісної співпраці між слідчими та працівниками оперативних підрозділів ОВС. Така взаємодія дозволяє досягнути комуляційного ефекту, тобто підвищити ефективність досягнення результату за рахунок інтеграції двох видів діяльності – оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної.

Традиційно взаємодія між працівником оперативного підрозділу та слідчим на стадії порушення кримінальної справи за фактами злочинів у сфері земельних відносин відбувається в організаційній і процесуальній формі.

На стадії порушення кримінальної справи за ознаками злочинів, вчинених у сфері регулювання земельних відносин взаємодія здійснюється, як правило, за ініціативою працівників оперативних підрозділів у формі: завчасного інформування слідчих про наявність матеріалів оперативних розробок, їх спільне вивчення і планування реалізації, залучення слідчого для надання методичної допомоги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чепка О.В. Шляхи вдосконалення взаємодії підрозділів ОВС щодо запобігання злочинам, пов'язаним із самовільним зайняттям земельних ділянок та самовільним будівництвом / О.В. Чепка // Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, Спеціальний випуск. – 2011. – №5. – С. 413-416.
2. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія / М.А. Погорецький. – Харків: Арсіс: ЛТД, 2007. – 576 с.
3. Криминалистика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений: учебник / под. ред. В.Ю. Шепитько. – Х.: Одиссей, 2001. – 527 с.
4. Криминалистическое обеспечение деятельности милиции и органов предварительного расследования / под ред. Т.А. Аверьяновой, Р.С. Белкина. – М.: Новый юрист, 1997. – 400 с.
5. Тарасенко О.С. Протидія злочинам у сфері земельних відносин (оперативно-розшукові аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / О.С. Тарасенко. – К., 2011. – 19 с.